

מלים פנעניות-עבריות.

(נאום-חניסה לועד-הלשון).

אדונים וחברים נכבדים.

מאד מאד אני שמח להמצא בחברתכם הנכבדה ואני סודה לכם על הדברים הטובים, שדברתם באזני, ועל אשר הואלתם לכבדני ולקרוא לי לשבת במחיצתכם העברית. אמנם, גם מרחוק חבר הייתי לכל העברים הנאמנים, אשר לכם ער לכל תוצאות החקירות והחידושים, שחתחדשו בימינו על ידי חכמי הארץ וסופרי המובחקים, שחיו הראשונים לדבור העברי ולהתפתחות השפה ההיה. ואולם לעת כזאת, בשובי לארץ-ישראל אחרי שנים רבות כל-כך, נובחתי, כי התמדתכם ופעולתכם הביאו פרי ישוה להן וכי הדור הצעיר היושב בארץ כבר פתר את שאלת העברית החיה על הצד היותר טוב. ועל זאת עלינו להודות ביחוד לכם, רבותי, מחוללי התנועה העברית ומדריכיה במשך ימי דור אחד. אשריכם, שזכיתם לחדש תקופה גדולה בתולדות האומה הישראלית, שהנעתם לראות את עולמכם העברי בחייכם. וכשם שאנו רגילים לתת כבוד ליוצרי הדקדוק העברי בימי-הבינים, ששם אבות הלשון או זקני-הלשון נודע להם לדורי-דורות, כך עתידים בני הדורות הבאים לזכור בהכרת-תודה את שמות מניחי-הלשון שבירושלים. ואל נא יהיה השם הזה קל בעינינו כי אמנם הגדילו מרחיבי-הלשון לעשות.

אמנם, נמצאים עד היום מערערים על החדושים הרבים במלים, וביחוד בכפויים, שנתחדשו בארץ ושללא תמיד הם מתאימים לרוח השפה ולטעמה המיוחד לה, ועל מדוכה זו עמדו כמה מחברינו אשר כנולת. ואולם רואה אני בקורת-רוח על פי תקנות ועד-הלשון, שאתם יודעים ומכירים את התפקיד הראוי לכם, והוא: הקמת גדרים וסיוגים נגד חדושים החולכים ומתרכים עלידי תלמודים, שלא שמשו כל צרכם. ²בנגד חברבריםמים החודרים לתוך הלשון העברית מחוסר מחשבת עברית מקורית.

בבקשה מכם, רבותי, שלא תגלו פנים שלא כהלכה בדברים

האחרונים האלה. אתם ידעתם, כי מעולם לא נמנית בקהל המתנגדים לחדושים וליצירות מחודשות בשפה העברית. ויודע אני, שבלעדיהן לא תוכל שום לשון חיה ומדוברת להתפתח. אלא שאני חושב, כי צריך שהחדושים יהיו קרוכים לרוח-הלשון ומתאימים לבנינים ולצירופים במלות וכמשפטים המיוחדים לה. אברר את דברי:

הלשון העברית הרי היא שייכת, לפי דעתי, לסוג הלשונות המשובכללות והשלמות, שהתפתחו במשך דורות רבים הנדות לרוב שמוש וגסיון ואחר הסתבלות פיוטית ופילוסופית ארוכה וששם „שפות קלאסיות“ קרא לחן. לשונות כאלה מצטיינות במה שהצורה היא חשובה לגבן במעט כתוכן עצמו: הניבים והמליצות הם בהן יצירות חשובות בפני עצמן. כיוצא בזה אנו מוצאים בלשון היונית העתיקה, שכתב, סופריה ומליציה עומדים למופת בסגנונם וכיפוי-ניביותם לדור דורים. ובמדת ידועה מצטיינת בזה גם הלשון הצרפתית החדשה. לשונות כאלו מצטיינות בזה, שהספרות המופתית שלהן הרי היא פועלת על שפת הדבור והחיים פעולה מתמדת לבל תשבת מטהרת. ומאחר שכתבי-הקודש הם יסוד בוסד לקלאסיציסמוס העברי, מן הראוי הוא, שסופרינו, ואפילו המדברים עברית בימינו, לא יזלזלו יותר מדאי בחוקיה, בצירוף מליה ומשפטיה; אדרבה, הם צריכים לשאוף לדבר ברוחה של שפת-המקרא בכל מקום שהמליצות המזרחיות והניבים הקדמונים אינם מפריעים בעד דיוק המבטא ובהירות המחשבה המודרנית. ובנוגע ללשון-החכמים (לשון חכמה והמדרש) הנה אין ספק בדבר, כי זאת האחרונה היא פרי התפתחות טבעית ובי טוב עושים אלה שמשתמשים בה (כרמב"ם בשעתו) לצרכים מדעיים וחברתיים, הדורשים צמצום ודיוק; אלא שצריך להתרחק מן הבטויים והצורות, שהשפיעו על לשון-החכמים הלשונות הנרות בימי התלמוד (היונית ובמקצת גם הפרסית). אין אנו צריכים להונית אף לרנע את העובדה, ששפת-המקרא, ובמובן ידוע גם לשון-החכמים (ע"י סופרי הברית החדשה ואבות-הכנסיה), השפיעו השפעה גדולה על כל הלשונות המודרניות, ביחוד בספרות הפיוטית והספורית, ובי על-בן טוב יעשו סופרינו אם יבדרו מתוך הניבים בלשון המשנת והמדרש וספרות ימי-הבינים דוקא את אלה, שהם מתאימים יותר לרוח השפה ולסגנון העברי הקדמון.

בימי-הבינים נתחדשו להם לחכמינו כמה בטויים ומלים, שהם על-

פי חרוב לקוחים מן הלשון הערבית. הרבה מהם כבר נתאזרחו בספרותנו אבל, לדעתי, צריך להזהר מאד מלהרבות בערבזמים אלה, מפני שהלשון הערבית (לסרות התיחסותה לשפות־שם) היא רחוקה מאד ברוחה ובבנין־משפטיה מן הלשון העברית. ועל כן טוב עשו המשבילים בדורות האחרונים, שטהרו את העברית מסבל־הירושה של ימי־הבינים, באופן שפנו את הדרך לפני סופרי־דורנו לחדש את לשוננו ברוח יותר מתאים לקלאסיציסמוס המקראי ולטוב־הטעם המודרני גם יחד. . . .

מלבד אוצר המלים והניבים, שאנו שואבים מבת־י־הקודש, התפתחו בספרותנו במשך מאה דור־קיומה אלפי בטויים וניבים מפוסטיים, הקסצים את רוב צרכי המחשבה וההרגשה של בני־האדם החדשים, עד שבצדק נוכל לאמר, כי ברוב המקרים אנו מוצאים בספרי־קדמונינו שפע רב של יצירות מתאימות למחשבה הברורה ולמושגים חיותר דקים. ואפילו צרופי המלים והיצירות, שנוצרו בדורנו, ברור היא בעיני, כי חלק גדול מהם הם דברים קיימים לדורות, — ובלכד שישתמרו כללי חבור־המשפטים ובנינם העבריים.

הכלל "חפישו באורייתא שפיר!" צריך להיות לקו לכל העובדים בשדה הרחבת־הלשון. יקרה לנו מלה אחת, שנולדה בהיסח־הדעת ולצורך השעה, כאלפי הקירות בלשניות מופשטות. ועל־פי כלל זה גבין, שלא כל הרוצה ליטול את השם של מניח־הלשון יבוא ויטול, ואולם כדי שנמצא את מבוקשנו ראוי, שכל אחד ואחד מחברי ועד־הלשון יקבל עליו להעמיק חקר באחד מן המקצועות המיוחדים לספרות ישראל בעברית, ואפילו בלשונות הקרובות לה, ולהביא אחר־כך את תוצאות חקירותיו לפני חבריו, שידונו עליהם כיד בקיאותם בספרות ובמדע מסוימים הטובה עליהם.

כך נוחגת האקדמיה הצרפתית, השומרת מכל משמר על הכלל, שהלשון צריכה להתפתח ברוחה המיוחדת לה. וכך צריכים לנהוג גם חברינו העוסקים בשפה העברית.

ומכיון שהואלתם לקרוא לי להשתתף בעבודתכם, אני מרשה לי להעיר את אזניכם על מקום אחד, שהניחו לי להתגדר בו: חקירות ספרות צור וציידון והניבים האחרים הקרובים לעברית. מזלי העברי גרם, שאעבוד במשך שנים רבות ב"קורפוס" של כתובות הפיניקים היוצא על־ידי האקדמיה בפאריז. ובמשך ימי־עבודתי לא הסתתי את דעתי אף לרגע

מן התועלת העלולה לצאת מן החקירות האלו להרחבת שפת עבר. כי ביחוד בעשרים השנים האחרונות נתגלו בקרית-חדש ובכל ארצות הים-התיכון המון כתובות עתיקות, שנכתבו בשפת-כנען — שאינה אלא גיב עברי — ושיש בהן חומר הגון של מלים ושמות נחוצים לעברית, אמנם, תורה שלמה היא, הידועה בשם "אפיגרפיה פיניקית", ולא כל הרוצה לפרש או לבאר כתובת בצורת הפנומה, שבה נתגלו רוב התעודות האלו, יבוא ויפרש: צריך שישאב את ידיעותיו מבלי ראשון וידע את חוקי-הקריאה בכתבים הקדמונים. ועל-כן אין להתפלא על מה שעד כה לא שמו בתוכנו לב למקצוע חשוב זה.

ואולם כדאיים הם רבותי הצרפתים, מיסדי ה"קורפוס" (ריגאן, פיליפ ברג'ה ודרגבורג, האב והבן, ועוד), שמהם קבלתי את ידיעותי, לסמוך עליהם בנוגע לקריאת הטכסטים השונים ולהביא לפניכם את מסקנות החקירות האלו, שהם סיוסדות על שיטה שלמה ומשובללת ועל נסיון מרובה ופורה.

כתור התחלה לדבר הנני להציע לפניכם שלש מלים, שיש להן יהם לישננו של עולם ושירושלים החדשה, הקרובה להבנות במהרה בימינו, וקוקה להן ביחוד, אני במזל, שתדונו עליהן בכובד-ראש ותחליטו כמוני, כי שלש המלים האלה הן ממקור עברי נאמן.

(א) תעלית — Canalisation.

מלה זו נמצאה בכתובת חקוקה על אבן-מצבה בקרית-חדשה וזו לשונה:

קבר עבד-מלקרת פעל תעלית.

הח' קליר מוֹן-גִּאֲנוֹ היה הראשון, שפרש כתובת זו והציע לגזור את המלה "תעלית" מן השם "עליה" (מל'), "הכונה בשמים עליונותיו". הח' פיליפ ברג'ה הביא לפנינו ב"קוליג' די פראנס" העתק מודפס ממצבה זו ואני הצעתי באותו מעמד ממש לפרש את המלה "תעלית" מלשון תעלה. ובהיות שהתואר פועל הוראתו בפיניקית היא בעל-מלאכה או מומחה במלאכה (ולא פועל שכיר-יום דוקא), עלה על דעתי לראות באותיות ית המופיות (או גם יות, כי אותיות אלו אינן נכתבות בצורית) סימן של שם מושפט או קבוצי. ולפיכך שערתי, כי "פועל תעלית" הוא אומן בצנורות-מים, שהיו מוליכים את המים לקרת-חדשה. אחר-כך ראיתי, שהח' ליד זכרס קי הציע גם הוא לגזור את השם "תעלית" מתעלה — canal, ככל אופן

כדאי להשתמש בטלה תעליה להוראת „קנליוזציון“ או הבאת מים בצנורות לעיר.

(ב) הדלחת — Cloacae, (Service des) Egoût. כשנשלחתי לקרתחורשת בשנת 1911 לאסוף את הפקבות שנמצאו מחדש, מצאתי ביניהן כתובת של נדר חדשה, ובה כתוב בדברים האלה: לרבת לתנת פנ(י) בעל ולאדן לבעל חמן אש(ר) נדר שפט ספר הדלחת בן מ.

לאחר שקראתי ופרשתי כתובת זו הצעתי לפני חברי הוועד השמי באקדמיה את חית-דעתי בנוגע למלים „סופר הדלחת“: המשא-ומתן על-אודותיה נדפס ב„קורפוס הכתבות השמיות“, № 3104, וזו לשונו ברומית:

הדלחת Est conditio vel officium. Quod vero sit, non videmus. דלה est hebraice conturbare. Sed nullum inde sensum elicimus. Slouschz vertit: Scribja officii cloacarum, collatis verbis תעלית etc.

וזו תרגומו: „סופר הדלחת הוא משרה או משרד. מה היא, הדלחת? באמת אין אנו רואים. דלחת! הוא בעברית „עבור“, אבל אין אנו יכולים להוציא מזה שום מובן. סלאוס שז מחרגם: סופר משרד צנורות מיהשופכים (ועי' לידוברסקי, שתרגם „פועל תעלות“ — בונה תעלות).

אין ספק בדבר, שאנו יכולים להשתמש בטלה תדלחת לצרכי ירושלים הבנויה, שבודאי לא יחסרו בה צנורות מי השופכין, ותיתה לנו תעליה לתרגום המושג קנליוזציון והדלחת לתרגום המושג „קלואקאות“ (ביבים). ויש להעיר-שהתקן של צנורות מי השופכים היה ידוע לקדמונים וברומי השתמשו בצנורות כאלה עוד בטאה החמישית לפני ספה"נ.

(ג) הפלם — Ingenieur, Architecte

בשלש כתובות צוריות, שנמצאו זה מכבר בקפריסין ובקרתחדשה, נזכר התואר „פלם“ אחר שם-העצם הפרטי לכמן בו את אומנות האיש, שמדובר בו בכתובת, והנה עורכיה „קורפוס“ הראשונים לא ידעו את הפירוש הסדויק של מלה זו ושערו, שמלה זו יש לה שייכות לחכם-בהנדרסה. ולעומת זה נמצא בכתבות שתי פעמים הבטוי רבחרש, שתרגמו עורכי ה„קורפוס“: „הממונה על

עבודות - צבור" (chef des travaux), והנה כתובת ארוכה וחשובה שנגלתה זה לא כבר בקרתחדשה, מקיימת את ההשערה, שהוראת השם פלם היא באמת איננינר-מהנדס (או גם ארדיכל). בסוף כתובת זו, שהיא כוללת הקדשה למקדשים חדשים, שנבנו בקרתחדשה, אנו מוצאים את הדברים האלה:

"בעל שלך רב כהנים ובעל חרש עכברם הפלם בן חנבעל".

מנוסח זה אנו רואים ברור, שהאיש עכברם (עכבור בעברית) הפלם הוא רב החרש, או הראש הממונה על עבודת-חבנין. ואם בן אין ספק בדבר, כי "הפלם" הוא איננינר-מהנדס וגם איננינר-בנאי בשביל שהוא מחזיק את פלם חבנין והמדידה בידו. וכן היא באמת הוראת המלה "פלם" בכמה מקומות בתנ"ך (עי' למשל, בישעיהו, מ' י"ב; ושקל בפלם הרים, ועוד).

המלה "מהנדס", שאנו משתמשים בה, היא לועזית ומשונה; שרשה בערבית הוא מן המלה חנר (חודו), כלומר, חכם בחכמת-הודו, דבר, שאין לו שום יסוד, כי חכמת החנדסה או הפלקה היתה ידועה לבני-קדם משנים קדומות מאד. ובכן ראוי לתחליף "מהנדס" ב"פלם", שהיא מלה עברית מהורה.

אלו הן שלש המלים המחדשות, שאני מתרשה להציע לפני ועד-הלשון זאת הפעם.

וכדי לסיים הרשוני להציע לפניכם שמות פרטיים אחדים בכנענית, שהם בנויים על מהדת-הלשון ושאבדו מאתנו.

קודם כל צריך אני לתקן את המעוות, שעוותו סופרינו בנוגע לעיר "קרתנו". הם חושבים, כי מוצאה הוא מן המלים הארמיות "קרת-חדתא" וכאמת מצאתי, שהשם הזה נכתב בלשון צורית בצורה עברית: קרת. חדשת (הת' אינה מבוטאת), והיא עיר חדשה, כי לצור קראו בשם "הקרת" סתם.

ולעת-עתה אביא מן השמות של נשים, שאינן מצויות במקרא, את דוגמאות האלו:

ארשת (חת' אינה מבוטאת, כנ"ל), צפת, חתלת, שבלת, עלשת, ועוד.

ד"ר נחום סלאווסטש: